

OD. No. 1822

7

Naam UTRECHTSE KRING

Zie ook:

V.V.V.

Uit		In		Uit		In		Uit		In	
Datum	Aan	Datum		Datum	Aan	Datum		Datum	Aan	Datum	
20/5-51	D	28/5		20 SEP. 1956		20 SEP. 1956					
19/6	D	19/6		16 NOV. 1956		16 NOV. 1956					
2/7	D	2/7		3 JAN. 1957		3 JAN. 1957					
10/8	IV	10/8		30 OCT. 1957		8 NOV. 1957					
20/3	ya	20/3		22 JAN. 1958		27 JAN. 1958					
27/8	D	27/8		20 OCT. 1958		21 OCT. 1958					
				29 OCT. 1958		30 OCT. 1958					
				17 JULI 1959							
				24/7		24 JULI 1959					
				27 NOV. 1959							
				22 DEC. 1959		29 DEC. 1959					
				1 APR. 1960							
				11 NOV. 1960		17 NOV. 1960					
				5 Jan. 1961		11 Jan. 1961					
				25 Jan. 1961		3 feb. 1961					
				29 maart 1961		29 maart 1961					
				5 feb. 1963		1 feb. 1963					

15 AUG. 1956

16 AUG. 1956

OD. No. 1022

7

Naam UTRECHTSE KRING

Zie ook:

V.V.V.

Uit		In	Uit		In	Uit		In	Uit		In
Datum	Aan	Datum	Datum	Aan	Datum	Datum	Aan	Datum	Datum	Aan	Datum
28/5 '51	D	28/5									
12/6	D	19/6	20 SEP. 1956		21 SEP. 1956						
2/7	D	23/7	6 NOV. 1956		6 NOV. 1956						
10/8	IV	10/8	3 JAN. 1957		3 JAN. 1957						
12/8	B/g	18/8	30 OCT. 1957		PD - 8 NOV 1957						
20/3	4a	4/4	12 JAN. 1958		27 JAN. 1958						
27/032	D	2/8	2 OCT. 1958		D 21 OCT. 1958						
			29 OCT. 1958		D 30 OCT. 1958						
3/7	D	27	JULI 1959		E/9-59						
8/10	D	24/7			24 JULI 1959						
18/1	D	1/2	27 NOV. 1959		30 NOV. 1959						
1/4	D	9-4	22 DEC. 1959		29 DEC. 1959						
1/2	D	15	FEB. 1960		17 MEI 1960						
10-5-54	D/S	15	16 NOV. 1960		17 NOV. 1960						
19/11-54	19	15	NOV. 1958		5 Jan. 1961						
25/11	P/M	30	NOV. 1958		28 Jan. 1961						
17 JAN. 1958		20	JAN. 1958		29 maart 1961						
20/9	D	16	AUG. 1958		5 feb. 1963						
15 AUG. 1956											

MINUTENBLAD

DOSSIER No. OD 1822

NAAM: UTRECHTSE KRING

I Aangelegd op 17-4-51 op aanwijzing van C 5 door
ACD 4C

2. *John van I 20/5/52*

3. *1 Nov II 24/8/52*

4. B 1 en B 2

Nov III 6/11/52

5. *27 III. 30/3-13. 1951*

"UTRECHTSSE KRING"
Secretariaat:
Dr. F. Clausing
Koekoeklaan 8
Eindhoven

Telef. 3460 (K4900)
Postgirorek. 123669

CO 60401

OP KAART
ACD/ 40
DA: 10.1.49
NR: 91

6. 6g
6. 51

Op 22. 11. 49 X
van Philips
relatie ontv

Aan de dames en heren

6. 51

25 JAN. 1950

ACD/ 70492

- + C. Aalders
- + Dr. W. Aalders
- + Jonkvr. C.M. v. Asch v. Wijck
- + Mevr. A.W. Berkelbach van der Sprenkel - van 't Hoff
- + Dr. H. Berkhof
- + Dr. A. van Biemen
- + Prof. Dr. F.A.H. de Boer
- + Dr. C.B. Burger
- + Dr. T. Dokter
- + Prof. Dr. H.B. Dorgelo
- + Dr. J. de Graaf
- + Prof. Dr. J. Haantjes
- + Prof. Dr. K.A.H. Hidding
- + Prof. Dr. G. Holst
- + Dr. Ph.J. Idenburg
- + Mej. M. James
- + Dr. J.M. de Jong
- + Dr. F.P. Jonker
- + Dr. W.H. Kelder
- + Prof. Dr. E.J. v.d. Klaauw
- + Dr. G.A. v. Klinkenberg
- + Dr. J.S. Krol

- + Dr. M.A. Krop
- + W. Metz, arts
- + Prof. Dr. P. Minderaa
- + Dr. D. Mulder
- + Prof. Dr. G.C. van Niftrik
- + A. Oosterlee
- + Dr. K.E.H. Oppenheimer
- + Dr. F.J. Pop
- + H.M. van Randwijk
- + Mr. Dr. A.A. van Rhijn
- + Prof. Dr. M. van Rhijn
- + Mevr. H. Rozemond-Tjaden
- + Dr. S. Rozemond
- + Dr. J.C.C. Rupp
- + Dr. H. Schrotten
- + Dr. P. Smits
- + Dr. Joh. v.d. Spek
- + Dr. M.C. Teves - *VWO lid*
- + Prof. Dr. F.A. Vening Meinesz - *VWO lid*
- + Dr. H.J. Vink - *VWO lid*
- + Dr. J. Volger - *VWO lid*
- + Dr. P.J. Waardenburg
- + Prof. Dr. W. den Boer

+ en P. Clausing zelf is *VWO lid*
(onderzoekend)

Dames en heren,

Het is niet aan een soort vacantiestemming te danken, dat u na de toezending der notulen van onze bijeenkomst op 21 Mei met den begeleidenden brief van 31 Mei zo lang niets van den "Utrechtsen kring" hebt gehoord. Zeer spoedig daarna is nl. een grote interne moeilijkheid in den boezem van den kring gerezen door verschil in waardering van wat in de bijeenkomst op 21 Mei door sommige aanwezigen over het toen behandelde memorandum is gezegd. Onder anderen is opgemerkt, dat wel veel critiek op het memorandum is uitgebracht, maar dat deze hij nader inzien toch weinig steekhoudend bleek te zijn, terwijl deze critiek toch het memorandum zo goed als op dood spoor zette. Een poging om de uitgebrachte critiek te bespreken werd helaas verkeerd opgenomen. Dit leidde er toe, dat de heren Banning, Miskotte en Van Veen zich terug trokken en dat Dr. Pop van het voorzitterschap afziet. Uiteraard betreuren allen dezen gang van zaken ten zeerste.

Deze moeilijkheid heeft den nodigen tijd geëist. Daarna is door een operatie, die Prof. de Boer heeft moeten ondergaan, verder overleg in het gekortwiekte moderamen gedurende het grootste deel van Augustus en September onmogelijk geweest.

Het werk weder opvattende hebben wij Prof. Hidding, Dr. Oppenheimer en Dr. Rozemond bereid gevonden het memorandum aan een détail-critiek te onderwerpen, waarvan de vrucht in den vorm van een verbeterd "memorandum d.d. 14 11.49" hierbij aan u toegaat.

HET PLAN VOOR DE NEGENDE BIJENKOMST

Het is nu onze bedoeling het memorandum in een volle vergadering van den "Utrechtsen kring" punt-puntsgewijs te behandelen, op dezelfde doeltreffende wijze, die bij het leveren der détailcritiek zo vruchtbaar bleek. Om zo goed mogelijk van te voren rekening te kunnen houden met de diverse inzichten van de verschillende kringleden verzoeken wij u allen echter zo veel mogelijk critiek van te voren en

liefst zo spoedig mogelijk schriftelijk aan ondergetekende in te zenden. Houdt u bij uwe beoordeling er wel rekening mee, dat niet de vraag is, of u het met alles wat in het memorandum staat eens bent, maar of u het verantwoord vindt straks uit te spreken, dat onze kring het belangrijk acht, dat een dergelijk stuk, geschreven door natuurwetenschappelijke onderzoekers, ter kennis wordt gebracht van de Ned. Herv. Kerk, van het "Verbond van wetenschappelijke onderzoekers" en van anderen, die uit hoofde van hun geloof dan wel van hun wetenschappelijke vorming hierbij betrokken geacht kunnen worden.

Heeft ondergetekende vóór 1 December uw opmerkingen binnen, dan vertrouwen wij, dat wij vóór de vergadering, die wij in December hopen te houden, alles verwerkt zullen kunnen hebben tot een stuk, dat in de vergadering zelf een vlotte behandeling kan ondergaan.

Het tweede agendapunt zal gaan over wat onze kring met het memorandum moet gaan doen. Ten slotte hopen wij ons gezamenlijk te beraden op de nadere doelstelling(en) van den kring.

Wij verzoeken u ook dringend ten aanzien van de laatstgenoemde punten suggesties vóór 1 December aan ondergetekende toe te sturen. Het ligt nl. in de bedoeling om ook voor deze agendapunten vóór de vergadering plannen op tafel te leggen, opdat een en ander goed is voorbereid voor een zakelijke behandeling.

VOORBEREIDING DER CONVOCATIE

Ondergetekende zal het zeer op prijs stellen, indien u de onderste van bijgaande kalenderstroken, zo volledig mogelijk aange-streept, in een van bijgaande enveloppen ten spoedigste aan hem wilt toezenden. Aangezien het voor allen van groot belang is om na het ver-strekken der opgave zo spoedig mogelijk te weten, wanneer de bijeen-komst gehouden wordt, doet ondergetekende een beroep op uw aller mede-werking om het elkaar langs dezen weg ten aanzien van het vrijhouden van datums zo gemakkelijk mogelijk te maken. Ondergetekende zegt u na-tuurlijk van zijn kant de vlotst mogelijke vaststelling van den datum te be. Het ligt natuurlijk weer in de bedoeling om in Utrecht (zeer waar-schijnlijk aan het Stationsplein of daar dichtbij) te vergaderen.

Stelt u vooral de inzending van de kalenderstrook niet uit tot na de bestudering van het memorandum en het opstellen van uw sugges-ties. De tweede enveloppe moge uwe/suggesties overbrengen en dan graag v. December. critiek en

Eindhoven, 15 November 1949

Voor het moderamen van den
"Utrechtsen kring"

H. A. van der
secretaris

Rapport van D.

Bijlagen: 1

Betreffende:

Correspondentie Dr. Clausing-
Utrechtse Kring.

~~NIET~~ O.K.
ACD/40
DATE: 20-4-51
PAR: 91

C

Volger
30 AUG. 1949
ACD/60701

Naar mij werd medegedeeld, moet onder de "Utrechtse Kring" een groep V.W.O.-leden worden verstaan, die min of meer regelmatig te Utrecht vergaderen en zich bezinnen op vraagstukken van allerlei aard.

Zeer waarschijnlijk wordt hiervan niet officieel in het V.W.O.-blad mededeling gedaan, terwijl dit onderling contact de meeste leden onbekend is. Welke onderwerpen tot nu toe behandeld zijn, hoe lang de Kring reeds bestaat en wie daarvan deel uitmaken, is (nog) niet bekend.

Het moet waarschijnlijk geacht worden, dat leden van deze kring enige maanden geleden een excursie hebben gemaakt naar de sterrenwacht te Utrecht, waarbij Prof. Minnaert van voorlichting diende. Eigenaardig was, dat terzelfder tijd de Utrechtse afdeling vergaderde en de ene groep V.W.O. leden zich zeer afzijdig hield van de andere. De bekende medewerker van Minnaert, C. de Jager, was de enige die van de samenkomst der andere groep op de hoogte was.

Opmerkelijk is, dat ook Dr. J. Volger zich schaart bij degenen, die een réveil op religieus gebied voorstaan.

D.8a

29-8-1949

A.

Dr. P. Clausing | X
Koekoeklaan 8
Eindhoven
Telef. 3460 (K4900)

Eindhoven, 4 Mei 1949

Aan de heren Prof. Dr. G. Holst | X
Dr. E.C. Teves | X
Dr. H.J. Vink | X
Dr. J. Volger |

Mijne heren,

Hierbij ontvangt ieder van u een copie van het concept van het stuk, dat wijssaken in den "Utrechtsen kring" hopen te brengen. Ik vertrouw, dat er nu niet veel meer aan veranderd behoeft te worden. Ik stel u voor, mij niet later dan vrijdagmorgen n.s. op te geven, wat naar uw mening nog wijziging behoeft. Zijn het slechts details, waarvan wij het vanzelfsprekend moeten achten, dat de anderen accoord zullen gaan, dan kan zonder meer de stencil getypt worden. Komen ook belangrijker dingen naar voren, dan zouden wij vrijdagavond nog kunnen vergaderen. Houdt u hier avond dus nog even gereserveerd.

Met vriendelijke groeten,

uw dw.

P. Clausing

concept d.d. 31 mei 1949

MEMORANDUM

IN ZAKE

DE CRISIS IN WERELD EN KERK

Aangeboden aan den "Utrechtse kring"

door

vijf natuurwetenschappelijke onderzoekers

INLEIDING

1. Een tragische kloof loopt door de scheppingswereld.
De mensheid hunkert naar een wereld en een samenleving van zekerheid, rust en veiligheid, maar verkeert in een wereld van ellende, vrees en doodgevaar. Door het zoeken van zekerheden, materiële of geestelijke, stelt men zich tot taak om de kloof te overbruggen. Een machtige stroming denkt de zaak alleen met materiële middelen in het reine te ^{kunnen} brengen. Het is de optimistische stroming der materialistische wereld-beschouwing, die gevoed door de successen van wetenschap en techniek zo veel mensen heeft verblind en verleid en die in iedere crisis niet meer dan een soort constructiefout ziet, die zij in principe zelf maar voor het reddebaren heeft. Een andere machtige stroming vormen de godsdienstige mensen, die hun zekerheid hebben gesteld in het geloof, dat er een Heer der schepping is, die een heilsplan met de wereld heeft. Dit plan klinkt door in de Boederschap van Jesus Christus, die de liefde bevoel alles en haar overwinning zeker stelt, al kan de mens in de tragische situatie van zijn bestaan de zekerheid van die overwinning redelijkerwijs ook niet begrijpen. De godsdienstige stroming heeft haar hoop niet op materiële middelen, maar op de macht des Heilighen geestes gesteld.

3. Opnieuw een tragische gaping ..... beide stromingen gaan aan elkaar voorbij, erger nog ..... liggen in conflict met elkaar, wat de ene opbouwt, breekt de andere af, want men kan elkaar niet meer verstaan, waar samenwerking moest zijn en naar menselijk vermogen alles te doen om de ellende, de vrees en het doodsgevaar, waarin mensen elkander brengen, uit te schakelen, staart men in een wereld van beklemmende machteloosheid en de handen lopen te slaan. Dit is wel het bitterste symptoom van de crisis, waarin wij verkeren.

4. In het levendig besef, dat aan de oplossing van deze crisis niet te denken valt, indien de mensen zo in knippen verdeeld blijven, die geheel aan elkaar voorbij schijnen te moeten gaan, richten wij, ondergetekenden, die door de zogenoemde lethe-wetenschappen zijn gevormd en wier standpunten tegenover de Kerk uiteenhopen van rechtsinnig berover, tot geheel buitenkerkelijk, om met de volgende beschouwing tot U, die wij in den "Utrechtse kring" mogen ontmoeten.

EEN GEESTELIJKE CRISIS IN DE WERELD
EN EEN CRISIS IN DE KERK

4. Wij constateren dan zowel een geestelijke crisis in de wereld als een niet minder ernstige crisis in de kerk.

5. De wereld verkeert in een grote crisis, waarin allerlei problemen van maatschappelijke, van actuele, van morele en van geestelijke aard ons dringende oplossingen vragen, wil deze mensheid niet totaal in het vernietigt storten. Als zulke problemen noemen wij bij wijze van voorbeelden

1° -- dat van het oorlogsgeweld met zijn misbruik

van mensen, wetenschap en techniek (men beschikt al over een vergift, waarvan één kilo meerdere malen voldoende is om alle mensen op aarde te doden; weet men, dat vóór het nemen van de atombomproeven bij Bikini voor alle zekerheid nog eens is nagekeurd, of niet een kettingreactie zou kunnen losbarsten, die in één slag alle leven op aarde vernietigen zou?);

2°— dat van de overbevolking, die steeds ingrijpender maatschappelijke voorzieningen gaat eisen en hoe langer hoe meer massa-mensen ophrengt (men spreekt reeds over "humane breeding" en selectie);

3°— dat van de opvoeding der massa's, die zeker op den duur niet in onwetendheid en domheid gehouden kunnen en mogen worden;

4°— dat van de leiding der massa's, die telkens weer in handen schijnt te moeten vallen van kleine groepen totalitaristische machtswellustelingen, die zonder eerbied voor de menselijke persoonlijkheid en zonder terugdeinzen voor de ergste mishandeling hun mening en wil aan anderen trachten op te leggen;

5°— wij maken een sprong — het probleem van het geluk der mensen.

6. Deze crisis der wereld is fundamenteel een geestelijke crisis, omdat bij het handelen van het wien ook steeds de vragen "waarom?" en "waartoe?" uiteindelijk beantwoord moeten worden. Dat deze crisis naast andere aspecten een sterk zedelijk aspect heeft, valt niet te betwijfelen. Maar dit en ook andere aspecten zijn slechts aspecten en wel van een geestelijken achtergrond, waarop de beslissingen moeten vallen. De onder 4°

in alinea 5 bedoelde totalitaristische groepen met hun absoluut gestelde ideologieën en hun eigen filosofie en eventueel ook theologie zijn er om dit ten overvloede te demonstreren.

7. De Christelijke Kerk, die -- als wij ons in dit memorandum tot den Westerschen cultuurkring beperken -- kennelijk meer dan enig ander instituut met genoemde geestelijken achtergrond te maken heeft, maar ten aanzien van de beantwoording der fundamentele geestelijke vragen hoe langer hoe meer is gaan falen en zich in de wereld verstaanbaar te maken, verkeert al minstens even erg in een crisis als de wereld. Dit moge o.a. blijken uit de feiten,

1° -- dat de Kerk haar aantrekkingskracht voor en haar greep op de jeugd, voorzover die niet in een dogmatisch milieu is opgevoed, grotendeels heeft verloren,

2° -- dat de Kerk haar bindkracht voor de verschillende bevolkingsgroepen steeds verder heeft zien tanen en in hoofdzaak slechts voor belangrijke delen van de kleine burgerij der steden en de eenvoudige plattelandsbevolking heeft kunnen handhaven,

3° -- dat de Kerk hoe langer hoe minder uitlicht schijnt te bieden, dat zij ook maar een gering deel van de geestelijke leiding, die zij vroeger verzocht te geven, terug zal winnen.

8. Het delen in den nood der huidige mensheid, die zijn typische afspiegeling vindt in de ^e globale crisis van de wereld en de Kerk moge als achtergrond gezien worden van ons optreden in dezen sterk kerkelijk georiënteerden Utrechtschen kring. Dit optreden kan allicht mogelijk begrepen worden zonder een gemeenschappelijke hoop, die wij op de Kerk menen te moeten vestigen. In deze hoop op haar innerlijke waarde te kunnen

beoordelen is het nodig, dat ons wetenschappelijke standpunt duidelijk wordt uitgesproken. Wij hebben echter gemaak de eigenlijke tekst van ons memorandum niet te moeten onderbreken met een uiteenzetting van bedoeld standpunt²⁾, omdat het meest wettelijke er van in het volgende wel zal oplichten, met name onze overtuiging, dat mogelijk van de Kerk maar niet van de wetenschap het verlossende woord voor de genoemde crisis is te verwachten.

²⁾ Ons wetenschappelijk standpunt in eerste korte uitwerking gelieve men te lezen in ahangsel I van dit memorandum

E
SAMENHANG DER CRISIS

9. Wij menen verder, dat de geestelijke crisis der wereld ten naaste samenhangt met de crisis der Kerk, dat beide crisis zelfs gezien mogen worden als twee gevolgen van een en dezelfde oorzaak, die een scheiding heeft toegebracht tussen de Kerk en de wereld op een wijze die zich nooit had moeten voltrekken. Deze oorzaak is de snelle ontwikkeling van de natuurwetenschap en van de techniek gedurende de laatste eeuwen, waarbij de techniek eerst slechts op groten afstand volgde, maar vooral gedurende de laatste eeuw de wetenschap op de voet is gaan volgen en haar zo nu en dan zelfs voor schijnt te zijn. De natuurwetenschap is hoe langer hoe meer het moderne denken gaan beïnvloeden. De techniek heeft de mensen door haar gloriante successen bij de praktische toepassing der natuurwetenschap verblift en verblind. De mensen zijn hierdoor rijp gemaakt voor het hechten van een overdreven betekenis aan de natuurwetenschap, d.w.z. voor speculatieve extrapolaties van uit de reeds verworvenheden dezer wetenschap over het ganse domein van wereld en mens.

Met zal niemand verbazen, dat een dergelijke extrapolatie, waarbij het irrationele eigenlijk wordt ontkaand, aan de mogelijkheid van een metaphysische werkelijkheid glad voorbij is gegaan.

10. Het zijn de materialistische en deterministische filosofen van de vorige eeuw, die in dit alles de leiding hebben genomen en die maar al te gemakkelijk gevolgd zijn door grote massa's der ontwikkelden en der iets ontwikkelden van den westerschen cultuurkring. Door popularisering van hun wetenschap

hebben de beoefenaars der natuurwetenschappen het hunne bijdragen om in de wereld een geest ingang te doen vinden van: als de natuurwetenschap nog een tijdje zo doorgaat, zal zij als het ware vanzelf alles wel verklaren. Bij dit alles hebben zowel deze beoefenaars als de door hen onmiddellijk of middellijk beïnvloede massa's zich aan grote zelfoverschatting prijs gegeven, te meer waar zij in gebreke zijn gebleven of onmachtig waren om zich ook maar enigzins behoerlijk rekenschap te geven van den aard der genoemde extrapolatie en van de doegdelijkheid der grondslagen van de materialistische of deterministische wereldbeschouwing.

9 11. De gevolgen van een zodanig in het materialistische en deterministische vaarwater geraaken van velen, die de meer leiding gevende posities in de maatschappij bezetten, heeft het door de Kerken gebrachte geloof in hoge mate ondermijnd en aldus voor velen den vasten grond, waarop vroegere geslachten hebben gebouwd, weggespoeld. Een afspiegeling hiervan moet worden gezien in de crisis der wereld. De gemakkelijke prooi, die veel van het door de kerken overgeleverde voor de materialistische wereldbeschouwing bleek te zijn, vond haar noerslag in die Kerken veelmeer in terugval in het oude als het hanteren van verouderde belijdenissen dan in een' zich gezond openstellen voor wat de tijden boden, een aanvang maken met onbuigtuchtige zelfcritiek en het wagen van den aanval op het materialisme met wapenen naar de eisen des tijds. De kerk heeft het gesprek met de wereld niet aangehouden en zich teruggetrokken, hierdoor de wereld nog meer van zich vervreemd, wat de terughoudendheid der kerk slechts heeft gestimuleerd in plaats van haar bedachtzaam te maken. Zo heeft door dit proces over en weer een

scheiding zich voltrokken tussen Kerk en wereld, die de allereerste gebeurtenis in deze eeuw zeker in hoge mate in de hand heeft gewerkt en zowel de kerk als de wereld in staat van crisis zonder weerga heeft gebracht.

12. De toestand is nu zo, dat de wereld naar de kerkelijke boodschap niet luistert en dat anderzijds de diamanten der kerk door hun ^zkrampachtig vasthouden aan standpunten in de geloofsleer, die op grond van hun gehalte aan concrete werkelijkheid in die leer niet thuis horen, geen inzicht in de werkelijke waarde der wetenschap hebben en in wezen al moeilijkheden krijgen bij iedere confrontatie met goed verdedigde natuurkennis van H.B.S.-kwaliteit.

13. Wij zien hier naar één uitweg: het verlaten der oude stellingen, zowel door de kerk als door de mensen der natuurwetenschappen en hen, die dezen volgen. Alleen door het verlaten der oude stellingen zal de basis voor een nieuwe ontmoeting gelegd kunnen worden.

PRELIMINAIRE VOORWAARDEN VOOR EEN
NIEUWE ONTMOETING VAN KERK EN WETENSCHAP

14. Als bijna vanzelf sprekende voorwaarden, waaraan te voldoen zal zijn om een vruchtbare nieuwe ontmoeting tussen de kerk en de wetenschap te treffen, zien wij voor beide betrokken partijen de volgende gedragslijnen.

10— Allen zullen moeten uitgaan van het besef, dat zij als individueel mens tegenover andere individuen staan en zich niet telkens behoren te verbergen achter de groepen, die zij vertegenwoordigen. Da dit opzicht is de uitspraak van een

natuurwetenschappelijk gevormde : "de wetenschap zal het wel verklaren", zonder dat de betrokkene enige notie heeft van de richting waarin die verklaring zou moeten vallen, nog onzinniger dan -- waar eigen geloof faalt -- een beroep op "het geloof der Kerk", waar men bedoelt het geloof van de meeste of van de machtigste mensen, die het -- altijd nog maar in één bepaalde kerk -- voor het zeggen hebben of vroeger gehad hebben.

2° -- Allen zullen het gesprek met volkomen eerlijkheid moeten trachten te voeren, waarbij zo goed mogelijke onderscheidingen van verschillende begripsinhouden van eenzelfde woord tijdens het gesprek behandeld moeten blijven.

3° -- Allen zullen meer spoed moeten betonen dan tot dusver door beide partijen is opgebracht in het uitvoeren van zelf-critiek en zelf-onderzoek -- conditio sine qua non voor het ausrisjen van fouten van anderen --, in het met wetenschappelijke eerlijkheid trekken van de consequenties van wat men zegt, in het doorbreken van conventies en in het verlaten van gareel-posities.

15. Wij weten, dat deze voorwaarden voor beide partijen maar te vervullen zijn, maar hopen vurig, dat zij desondanks -- ook aan ons zelf -- vervuld mogen worden. Als alternatief zien wij één kilo vergift of tainen voor het ronsen van mensen op staatsboekwaaier in een politiestaat.

ONZE BEREIDVERKLARING

16. Het verlaten van de oude stellingen betekent voor de natuurwetenschappelijke mensen

1°— de volkomenige erkenning van het grote en grove verzuim dat zij hebben begaan door niet vurig en steeds opnieuw te waarschuwen voor de ongeoorloofde extrapolaties van uit hun wetenschappelijk, waarmede hun aanhangers, zowel filosofen als popularisatoren, verder zijn gegaan dan ook meer enigzins verantwoord was;

2°— het onverwijld herstel van dit verzuim, voorzover dit maar mogelijk is,

a— door te ijveren voor het behoud samen van de ware betekenis van de natuurwetenschappen en van hare grenzen,

b— niet door meer weg te vluchten in de ivoren torens van hunne wetenschappen of te denken dat men klaar is, als men buiten zijn eigenlijks beroepswerk zijn krachten geeft aan ander werk in de samsleving, bijv. van maatschappelijke, culturelen of politieke aard, want zo te denken bij aldus doen is evenzeer vlucht uit de diepste realiteit;

c— door zich open te stellen voor wat de Kerk te brengen heeft en aandachtig te luisteren naar de boodschap der Kerk, die zo moog gebracht worden, dat de laientrouwelijke tot eigen verrassing blijkt overtuigd te zijn, ook als zij of hij niet van de wens is uitgegaan om overtuigd te worden.

17. Tot deze erkenning, dit herstel, dit ijveren, niet meer wegvlugten en zich openstellen verklaaren wij, oudergestakenden, ons ten volle bereid als zoekers naar de waarheid.

ONZE HOOP OP DE KERK

18. Het verlaten van de oude stellingen door de Kerk betekent het kleekeedig ingaan op de uitdaging die voor de

Kerk steekt in het zich open stellen ~~der~~ andere zijde. Door ons, ondergetekenden, moge aan deze uitdaging ~~aan~~ de vorm gegeven worden van het uitspreken van een hoop, die wij op de kerk vestigen, een hoop, die misschien wel voor ieder van ons ten minste met iets van ..... "een geloof in de kerk" te maken heeft.

19. In alles wat in kaart op de "Conferentie Kerkelijke Inspanning" op "Woudschoten" gezegd is, heeft voor ons doorgekloeken, dat een fundamentele eenheid alle aanwezige kerkelijke mensen verbindt en verbindt. De grote verschillen, die desondanks ook op "Woudschoten" aan het licht traden, hebben dezen klank wel verwekt, maar geen zinnig verstoort, omdat ook zo duidelijk is uitgesproken, dat het meeste der verschillen uit psychologische oorzaken te verklaren valt. Wij houden de kerk aan dezen klank, aan dit woord.

20. Elke hoop wij dan op de kerk vestigen, nemen wij in de volgende punten te moeten formuleren:

10-- wij hopen, dat de kerk in geloof de stap zal doen om het essentiële van haar boodschap in moderne taal te brengen, zonder de oude woorden en zonder reserves van nog iets achter de hand te hebben.

20-- wij hopen, dat ieder belijdend lid der kerk, het behoeven is in het brengen van deze boodschap, het gesprek met de mensen der natuurwetenschappen aandrift en eerlijk zal getuigen uitdrukking van het geloof, waaruit het zelf leeft, opdat enerzijds bij de buitenkerkelijken de rationale beleersingen kunnen wegvallen en anderzijds de belijdende leden duidelijk gaan zien wat bij henzelf in de diepte aanwezig is, omdat zij nu gedwongen worden zich aan de wereld verstaanbaar

te maken. Een punt zal ook aan beide partijen duidelijk worden, wat de werkelijke waarde van de boodschap der Kerk is.

3°— Wij hopen op het opleven van een verlangen in de Kerk om ernst te gaan maken met zelfverlossing en zelfonthouding ten aanzien van de theologische onderscheidingen, die telkens weer scheidingen blijken te zijn tussen mensen, die in navolging van Hem met Wien zij het willen houden als broeders en zusters moeten wenen.

4°— Wij hopen op een geestelijk réveil, dat niet terugschrikt voor enige werkelijkheid en dat onderwijs en opvoeding en maatschappelijke kringen gaat aantasten en stimuleren, zodat dit réveil een geestelijke vernieuwing kan inleiden op alle gebieden des levens, opdat de geestelijke crisis in deze wereld van uit het zieleleven der individuele mensen, die elkaar ten aanzien van de grote vragen geestelijk steunen en zedelijk bijstaan, haar liquidatie tegemoet moege gaan.

ONZE AANBEVELINGEN

21. Men zal begrijpen, dat het uitspreken van onze hoop op de Kerk moeilijk gezien kan worden als uit te gaan van belangelooze toekijkers²⁾. Met eender staat het met de paar aanbevelingen, die wij ten slotte samen te moeten geven.

22. In de eerste plaats bevelen wij aan — als tegenhanger van iets, waartoe wij ons in het voorgaande bereid

²⁾ In een tweede verband hebben wij iets gezegd over onze belangen bij de vervulling van onze hoop op de Kerk.

moeten te moeten verklaren¹⁰⁰) -- niet uit de eigenlijke
problematiek in het maatschappelijke, het zedelijke, het
vrome of het theologische te vluchten. Want de buitenkerkelijken,
van de hoogstgeleerde wetenschappelijke onderzoeker tot de
eenvoudigste arbeider, hebben er recht op nu eindelijk te weten,
waaraan zij toe zijn ten aanzien van de fundamentele vragen
..... op geestelijk gebied! ^{Immer,} Want de antwoorden op deze vragen
zullen den onder- en achtergrond voor de oplossing van alle
problemen van deze samenleving moeten geven.¹⁰¹)

23. In de tweede plaats bevelen wij aan, dat men --
voor zover het mensen gegeven is -- op geestelijk gebied
niet een valstrekt spoor begeeft dan tot duizend is vertoond
moet trachten een den gang te gaan. Hier valt allicht iets
te leren van wetenschap en techniek, die in de verschrikkelijke
jaren, die achter ons liggen, door alles op alles te zetten
een machtig oorlogswapen hebben gemaakt. De kerken moeten
beseffen, dat zij nu in haar hervormen vrijheid een "oorlogs-
drift" moeten hebben en op haar beurt het vredeswapen te smeden.
De tijd dringt. De vijand van den Geest rukt vast aan!

Aalst en Eindhoven, ... Mei 1949

W.G. Dr. P. Clausing
Prof. Dr. C. Holet
Dr. E.C. Teves
Dr. H.J. Vink
Dr. J. Volger //

1) zie alinea 16, onder a.

100 In een derde aanhangsel hebben wij deze aanbeveling nader
toegelicht.

Aanhangsel I (bij alinea 6)

ONS WETENSCHAPPELIJK STANDPUNT

84. In eersten aanleg menen wij ons wetenschappelijk standpunt, dat men als achtergrond van dit memorandum gelieve te zien, in de volgende 17 punten uiteen te moeten zetten:

1°— De menschen, met name alle menschen die tot den Westerschen cultuurkring behoren, spreken volgens een en dezelfde logica, volgens een en hetzelfde stelsel van taal- en denkvetten, het weder oock of de alpha-gevormden van welke wetenschappelijke richting oock dan wel beta-gevormden zijn. (Voorbehoud moet worden gemaakt voor een onder katholieke geleerde, ten onrechte nog in zwang zijnde "modaliteitslogica" en voor een intuitionistische en voor een quantistische logica, welke resp. van betekenis zijn voor randgebieden van het moderne wiskundige en het moderne natuurkundige denken.)

2°— De rede volgt principieel de regels der logica en heeft een dubbels functie, een ontvouwende van uit in de taal uitgedrukte uitgangspunten (werkelijkheidsoordelen, waardeoordeelen, geloofsoordeelen, axioma's, hypothesen enz.) en een beschrijvende, waarbij de rede in voortdurend (betere voortrappeland) contact met haar object dit object als het ware aftast. Beide functies zijn principieel onderscheiden, maar worden in de practijk meestal innig verbonden, inzoverre het ontvouwen ten minste al het beschrijven der uitgangspunten vooronderstelt en anderzijds het aftastend beschrijven van een object niet zonder redelijk ontvouwen tussen de opeenvolgende tastpunten verloopt.

3°— Het waarheidsgehalte der uitgangspunten is irrationeel. De rede schept geen primaire waarheden. Zij vermag

slechts secundaire afgeleide waarheden te ontvouwen of "expliezen" uit de uitgangspunten, die hinnerzijds deze secundaire waarheden als het ware implicite bevatten.

4°— Het beschrijven van een object is bijna altijd slechts benaderend (exact en het geval van het tellen van kleine aantallen), waarbij echter grote verschillen in de mate van benaderen al naar den aard der betreffende wetenschap en van het speciale studie-object kunnen optreden. Een uiterste vorm van slechte benadering is het symbool, het bij gebrek aan beter te hulp genomen begrip, dat kennelijk in mindere of meerdere mate inadequate is, maar in de specifieke toepassing een groter waarheidsgehalte bezit dan alle andere min of meer in aanmerking komende begrippen.

5°— De rede kan zich (in beide functies) bezig houden met werkelijkheid en met onwerkelijkheid.

6°— De rede is het typische instrument der wetenschap. Er is maar één wetenschappelijke manier van werken, die allerlei methoden omvat zoals bijv. de analyse en de synthese, de inductie en de deductie. Deze methoden zijn nooit in strijd met elkaar; ze benaderen het studie-object alleen maar langs verschillende wegen. Wel zal vaak op een speciaal gebied een overheersing van de ene methode of van een stel methoden over een andere of een ander stel te constateren vallen, maar dit doet niets af aan de principiele toepasbaarheid van iedere methode op ieder gebied, ook al blijkt zotte methode dan vrij sterk of in hoge mate onvruchtbaar te zijn.

niet
7°— Principeel wordt de wetenschappelijke manier van werken beïnvloed door de mate van benaderen van het studie-object met de rede. Vage gegevens kan men evengoed wetenschappelijk hanteren als exacte gegevens, als men de waarheid op

een bepaald ogenblik maar niet uit het oog verliest.

8° -- Het typische object der wetenschap is de werkelijkheid in haar vollen omvang. Dit wil niet zeggen, dat de rede vat heeft op de werkelijkheid in haar vollen omvang, maar dat de wetenschap zichzelf tegenover die werkelijkheid geen grenzen stelt. Iets anders is, dat aan de wetenschap door de werkelijkheid steeds nog grenzen gesteld worden. Deze grenzen zijn deels van een karakter, dat een terugvrijen niemand verbazen zal, maar anderzijds van een zodanig karakter, dat de mens, met name ook de wetenschappelijke mens, bij innerlijke klaarlijkheid beseft, dat deze grenzen -- ook al zijn ze vaak niet scherp aan te wijzen -- absolute grenzen zijn, die door het denken niet overschreden kunnen en behoren te worden.

9° -- De werkelijkheid, voor een willekeurig deel of in haar vollen omvang, is nooit in strijd met zichzelf, d.w.z. dat een stuk werkelijkheid nooit onwerkelijkheid blijft te zijn op grond van het bestaan van een willekeurig ander deel werkelijkheid. Met andere woorden: de werkelijkheid is een harmonieuze werkelijkheid. Hoedt de wetenschap zich voor speculatieve grensoverschrijdingen en staat zij overal in een zuivere verhouding tot de werkelijkheid, dan is de wetenschap ondanks haar sterk fragmentarisch en bovendien (ieder fragment der werkelijkheid nog maar) beuaderend karakter ook nooit in strijd met zichzelf. Met andere woorden: ook het totaal der wetenschap is een harmonieuze eenheid.

10° -- De erkenning van absolute grenzen, die naar menselijk besef niet aan de uiterste peripherie der totale werkelijkheid liggen, maar haar dooranjden, impliceert bij alle ondoorgrondelijkheid van het buiten die grenzen vallende werkelijkheidsgebied de erkenning van de "aanwenselijkheid" van dat gebied. Hiertoe is

ten minste nodig, dat er een zodanige relatie van den mens tot dat gebied is, dat genoemd besef en genoemde erkenning er aan beantwoorden kunnen. Het is zinvol te zeggen, dat er "meer", "meerdere werkelijkheid" is dan de "gewone werkelijkheid", onder welke laatste moet worden verstaan het inbegrip van de zintuigelijk waarneembare wereld en alle stukken geestelijke werkelijkheid, die objecten in die wereld alleen maar onderling geestelijk verbinden.

11°.-- Deze meerdere werkelijkheid is naar menselijk besef de werkelijkheid, waarin de diepste fundamenteën van de gewone werkelijkheid gezocht zouden moeten worden, ware dit den menssen gegeven. De gewone werkelijkheid wortelt in en zetelt op de meerdere werkelijkheid, ontvangt als het ware hare mogelijkheden uit die meerdere werkelijkheid.

12°.-- De filosofie, die naar diepste fundamenteën speurt, heeft in den loop der eeuwen vele rationale pogingen ondernomen om de meerdere werkelijkheid haar geheimen min of meer te ontnemen. Zij beging dan telkens een grensoverschrijding, waarbij de ratio van uit bepaalde uiterste uitgangspunten van de gewone werkelijkheid zonder verdere steunpunten aan enige werkelijkheid als het ware over terra incognita voortschreef om een rationeel systeem over de meerdere werkelijkheid uit te breiden. Deze pogingen, waarvan de resultaten als metafysische systemen bijna altijd absoluut zijn gesteld en elkaar meestal in hoge mate op belangrijke punten zo tegenspreken, dat van deze systemen niet te spreken valt als van verschillende harmoniserende aspecten van een en dezelfde zaak, moeten alle (naar logische mogelijkheid; ten minste alle op één na) als mislukt worden beschouwd en haar resultaten als foutief.

13°.-- Een gebruik als geschetst van de ratio als speculatief instrument om sensier contact met de werkelijkheid ontentreeleerbare werkelijkheidsaspecten te suggereren, moet als

... als in rationaal-in-overdrijving, van de hand worden
geworpen.

12° -- De theologie, als op grond van andere uitgangspunten
de gewone werkelijkheid op hare wijze de meerdere werkelijkheid
op haar manier en naar de diepere fundamente van de gewone werke-
lijkheid pleegt te ontwerpen, vertoont in haar resultaten ten
aanzien van het absolute stellen en het elkaar tegenspreken de
zelve overeenstemming met het onder 12° gezegde, dat men als bij
de mathematische methode, dat alle pogingen mislukt zijn (naar
de absolute werkelijkheid weg; ten minste alle op één na).

13° -- Als de resultaten der pogingen onder 12° en 14° bedoeld
de relatieve beschouwingen in absolute opzicht verworpen behoren
te worden, zo wil dit niet zeggen, dat het eigenlijk rationeel
beschouwen zijns van die beschouwingen ook slechts relatieve
beschouwingen hebben. Integendeel, gelijk met alles moge blijken
dat het juist naar de meerdere werkelijkheid, die wij ook meta-
physische werkelijkheid kunnen noemen, is gezegd. Het rationele-
in-overdrijving is het relatieve; het absolute is irrationeel.
Het hier van het rationaal-in-overdrijving geldt, geldt ook
steeds van het rationele. Het rationele is het relatieve, dat, zamen
met de mens in denken en spreken met betrekking tot het object
opzucht; het absolute is uitsluitend te vinden onder het irra-
tionele. Alle primaire uitgangspunten voor de ratio zijn irrationeel
(zie onder 5°).

15° -- Uit het voorgaande volgt direct, dat de natuurweten-
schap -- met name het geheel van natuur- en scheikunde -- het
haar gehele complex van rationele oordelen niet alleen iedere
werkelijkheid niet en den grondslag van een algemene wereld-beschou-
wing te bieden, maar bovendien zelfs geen aanwijzing kan opleveren
voor de richting, waarin ze'n grondslag dan wel te zoeken zou zijn.

de irrationele uitgangspunten van

als men ^{den bestiet} ~~van dien kant~~ ^{af} komt.

Afgesien dan van de zekerheid, dat die grondslag gezocht zal moeten worden via de natuurwetenschap. In het irrationele gebied moeten de bruggen, de samenhangen gedacht worden met de irrationele uitgangspunten der andere wetenschappen. Deze samenhangen maken het natuurwetenschappelijke beeld der dode fysieke wereld in de algemeene wereld-beschouwing zijn vaste plaats moeten geven. Maar op dit irrationele terrein heeft de natuurwetenschap zelf geen zeggingschap. Zij heeft niets aan dit terrein op te brengen; integendeel, zij wordt van uit dit terrein gevoed. Maar wel dit; hoe verder ook de algemeene wereld-beschouwing mag uitvallen, het fysieke wereldbeeld zal er harmonisch in moeten passen. De natuurwetenschap is dus principieel ontoereikend om den weg naar een algemeene wereldbeschouwing aan te wijzen. Zij mag zich gelukkig prijzen, als zij met een fysiek wereldbeeld een aan het geheel gesubordineerde bijdrage mag leveren.

17°— De posities van de biologie en de psychologie zijn principieel niet anders te zien ^{dan} als die der natuur- en scheikunde.

25. Wij wijzen er op, dat ons onder 1° tot en met 17° weergegeven standpunt halverwege in hoge mate verschilt van het standpunt van maar al te veel buitenkerkelijke natuurwetenschappelijke onderzoekers, met name ook van natuurwetenschappelijke onderzoekers van het grootste internationale gezag. Het verschil ligt in hoofdzaak hierin, dat velen een reerdere, een metafysische werkelijkheid ontkennen en een soort Rede met grote r of een soort harmonie als diepste fundament postuleren en kennelijk geloven. Wil men deze onderzoekers rationalistisch noemen, dan is dit een andere vorm van rationalisme dan onder 15° werd aangegeven. Onder 15° was het een kwestie van methode. Hier wordt het een kwestie van fundament. Het dient geconstateerd te worden, dat bepaalde onderzoekers in den regel geen neiging aan den dag leggen

en dit rationalistische fundament volgens de rationalistische methode te benaderen of af te leiden. Vandaar, dat wij zouden dat zij het diepste fundament, "kennelijk geloven".

Het zo vaak tot de natuurwetenschappelijke onderzoekers gericht verwijt, dat zij rationalisten zijn -- en dan is praktisch altijd bedoeld naar de methode -- gaat dus zelfs ten opzichte van hen, van wie wij ons in dit memorandum wel moeten distancieren, niet op. Methodisch zijn zij normaaliter alleen maar rationeel. Zij plegen geen rationalistische grensoverschrijdingen. Prof. Kohnstamm heeft een paar keer nadrukkelijk hierop gewezen. Men bewijze hiervan hebben zij over het object van humane wetenschap in tegenstelling met de metafysische bedrijvende filosofen ook nooit ruzie.

26. Wij, ondergetekenden, die dus bovendien iederesoort van rationalistisch fundament afwijzen, vertwoorden, dat wij voor de steeds zo gemakkelijk weer opduikende verquizing als rationalistisch ten minste in het midden van de Utrechtse kring bespaard mogen blijven. Wij zijn alleen maar rationeel, als wij de ratio hanteren,

27. De moderne ontwikkeling der natuurkunde, met name van de quantentheorie, heeft bij velen, vooral ook theologen meningen doen post vatten, die wij met groten nadruk van de hand moeten wijzen.

28. In de eerste plaats bevelen wij aan zich niet te laten verlokken op den invloed van deze ontwikkeling op de ~~geestelijke instelling~~ ^{geesteshouding} van de beoefenaars der natuurwetenschappen. Deze invloed is namelijk zeer veel kleiner dan men graag galeeft en verstaat derhalve. Men behoort maar in het Nederlandse

"Verbond van wetenschappelijke onderzoekers" te speuren of in de leer bij de groten als Planck en Einstein te gaan om te zien, dat er van het vaak gesuggereerde nieuwe open staan van de natuurwetenschappelijke onderzoekers voor geestelijke waarden, zoals bijv. de heidschap der Kerk, maar zeer weinig blijkt waar te zijn.

29. In de tweede plaats beschouwen wij de opvatting, als zou het wonder op grond van de quantentheorie gemakkelijker verklaarbaar zijn dan voorheen, slechts als een erbarmelijke misvatting.

Aanhangsel II (bijl alinea 21)

ONZE BELANGEN BES DE VERVULING VAN ONZE

HOOP OP DE KERK

30. Wij wenson uitdrukkelijk vast te stellen, dat onze hoop op de Kerk niet is uitgesproken om doeleinden ten eigen bate na te stroven, maar uitsluitend om -- als het zo zou mogen zijn -- een bijdrage te leveren voor de oplossing van de geoorde crisis. Wij zien twee groepen van mensen, die nu fundamenteel soms tot het uiterste gescheiden zijn, de mensen binnen de Kerk en ~~wij~~ die ~~na~~ ^{de Kerk} buiten zijn, terwijl wij er van overtuigd zijn, dat beide groepen elkaar hard nodig hebben, juist in de eerste plaats op geestelijk gebied. Wij willen niet anders dan beide groepen dienen.

31. Het zal wel duidelijk zijn, dat wij ons hierbij geen rol toedenken van hooghartige bemiddelaars, die ~~een~~ ^{een} ~~neutrale~~

positie het voor het zeggen zouden hebben, maar dat wij ons ten nauwste in het probleem der beide groepen mede als object beschouwen. Wij zijn persoonlijk ten volle betrokken in wat er met ons allen, met beide groepen samen moet gebeuren. Wij zijn ook bereid te delen in het dragen van den smaad, die belans op beide groepen rust. Moge deze smaad worden uitgewist door de liefde!

32. Als wij, ondergetekenden, van een zeker eigen belang toch nog willen reppen, dan moge uit dit memorandum de behoefte spreken, voor ieder van ons persoonlijk, naar een zódanige valting van onzen geestelijken achtergrond, dat die voor de collega's, die wij aanspreken, in grote voorzichtigheid kan oplichten.

Aanhangsel III (bij alinea 32)

DE VLUCHT VAN DE ECHTSELIJKE PROBLEMATIEK

33. Het is vaak gemakkelijk voor mensen, die zich in fundamenteel geestelijk opzicht zeer verschillend uitspreken, desondanks een grote saamhorigheid en zelfs eenheid te vinden in belangrijke sedelijke vraagstukken en vooral in belangrijke praktische doelstellingen op zedelijk of op maatschappelijk terrein. Afgezien van het positieve maatschappelijke belang van dit samengaan, bijv. in organisaties als de Oxford-groep en "Kerk en vrede", kan niet betwijfeld worden, of hiermede is ook een geestelijk belang gemoeid, in zoverre voedingsbodens gevormd worden voor steeds dieper gaand geestelijk contact.

34. In de bedoelde kringen ontwijkt men tot dusver echter de meest fundamentele vragen, waardoor men althans het grote voordeel heeft bij elkaar te blijven. Wij stellen dus niet voor, dat deze kringen hun werk staken of dat mensen er zich niet verder bij zouden aansluiten, maar wel, dat deze kringen zich goed bewust zijn of worden, slechts indirect bij te dragen tot oplossing van de crisis der moderne wereld, die zich ten aanzien van de grondproblemen niet tevreden laat stellen met bijv. zedelijke lessen, waarover men het kennelijk in kleiner groepsverband zo gemakkelijk eens kan worden.

35. Ten aanzien van het vrome gelid iets dergelijks. Wij twijfelen er niet aan, dat de godsdienstige mens zijn vertroosting en zijn kracht in het gebed vindt en dat aan het gemeenschappelijke gebed door haar of aan grote betekenis wordt toegelend. Wij zijn dan ook overtuigd, dat voor de betrokkenen de gebedsgemeenschap een bron is voor de bezieling, nodig om de problemen aan te pakken. Zou men echter menen met een gebedsgemeenschap te kunnen volstaan, dan vrezen wij dat de problemen ook infera ad onangepakt blijven liggen.

36. Wij twijfelen ook niet aan de heilzame werking, die voor de betrokkenen uit moet gaan van het samenzijn in een geloofsgemeenschap als bijv. van de loedbroekers in Nederland. Wij kunnen ook alleen maar zeggen: ga door! Uw werk moet op den duur vrucht dragen. Maar naar wij vrezen is dit slechts zijdelings en op zeer langen termijn, als wij tenminste aan een geestelijke beïnvloeding van deze wereld-crisis denken.

37. Zowel ten aanzien van de organisaties op wereldlijk als op vroom terrein geldt, dat het ontmoetingsplaatsen zijn.

Den Utrechtsen kring kunnen wij niet georganiseerd zien als een herhaling van iets als één der bovengenoemde organisaties, maar wel als een nieuw soort ontmoetingsplaats voor de behandeling van die problemen, die meer direct met wat ons allen telkens weer dreigt te scheiden te maken hebben. Wij verwachten geen kracht uit te zien gaan van het voorbijgaan aan deze problemen. Want dit voorbijgaan betekent in het kader van het geheel toch een soort verdoemenis. En met verdoemenis behoeft men althans bij de buitenkerkelijke wetenschappelijke onderzoekers, maar ook bij de buitenkerkelijke arbeiders der grote steden niet meer aan te komen.

38. Wij bevelen ook aan om niet in het theologische te ontwijken, met name in de iveren torens der theologische vakken. Loet men dit, dan wordt men de wereld den rug toe in het zoeken van eigen successen. Want het is onbegrijpelijk, dat de wereld na zulk een falen der theologie hier nog waarde aan zou lijken te hechten. Wenzig men het in die vakken misschien over een volmaakt anderen boek zou willen gooien.

39. Dit is wat wij bedoelen, als wij aanbevelen niet in het seculijke, het vrome of het theologische te vluchten. Want waarom ook zal men vluchten, als men de broedschap went te kunnen brengen? Brengt haar ..... ook aan ons! Wij stellen ons bereid.